

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

3-2019

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Й.Солижонов	
Ҳамза Ҳакимзода шеърятда лирик қаҳрамоннинг такомиллашув жараёни.....	85
Ғ.Усмонов., З.Жўраева., Н.Набиева	
Хорижлик адабиётшунос олимларнинг жадид адабий меросига муносабати хусусида.....	88
С.Мамаюсупова	
Шукур Холмирзаев ижодида мақол ва матал муносабатлари.....	91

ТИЛШУНОСЛИК

Ш.Ганиева	
Ўзбек тилидаги феъл фразеологизмларда бўлишли-бўлишсизлик категорияси.....	95
Ф.Абдурахмонов	
Замонавий рус тилида уч актанти феълларнинг структурали-семантик хусусиятлари.....	98
Д.Газиева	
Матнни функционал-услубий жиҳатдан ўрганиш.....	103
Н.Аббосова	
Инглиз мақол ва маталларини ўргатишда ўқувчиларнинг танқидий фикрлаш қобилиятларини ривожлантиришнинг самарали услублари.....	107
М.Ҳакимова	
Абстракт сўзларнинг синонимия муносабатлари.....	111
Ҳ.Солихўжаева	
Ўзбек тилидаги фестиваль номларини ифодаловчи геортонимлар хусусида.....	116
Ш.Матназаров	
Ўзбек тилидаги қишлоқ хўжалиги лексикасининг шаклланиши ва ривожланиши.....	119
Н.Умарова, Н.Абдувалиева	
Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достони назмий ва насрий вариантларидаги айрим тафовутлар.....	122
Ф.Қосимова	
«Тиб қонунлари» (Абу Али Ибн Сино) асарида келтирилган касаллик номлари ва уларнинг ўзбек, инглиз тилларидаги ўзига хос лингвокультурологик жиҳатлари.....	126

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Р.Мамасолиев, Р.Солиев	
Олий таълимда чет тили фанларини ўқитишнинг замонавий асослари.....	130
Ш.Алимов, М.Нурматова	
Чет тили ўқитувчисининг касбий компетенциясини шакллантириш.....	133
Д.Ҳайдарова	
Чет тили дарсларида синфни бошқариш стратегиялари.....	136
З.Бобоева, И.Пўлатов	
Педагогик мулоқотнинг ўзига хос хусусиятлари ва функциялари.....	140

ИЛМИЙ АХБОРОТ

Р.Максудов, А.Джураев, Ш.Холдоров, Н.Пўлатов	
Толали материалларни тозалаш агрегати колесникли панжарасининг ишлаб чиқаришдаги синов натижалари ва самарали конструкцияси.....	143
А.Юсупова, З.Муқимова, Х.Иброҳимова	
Математика дарсларида стохастик компетенцияни шакллантириш.....	147
Р.Маджидова	
Оилавий қадриятларни изоҳловчи мақолларнинг аксиологик аҳамияти.....	149
М.Мадаминова	
Абу Райҳон Беруний – адабиётшунос.....	152
М.Юсупова	
Навоий образининг янгича талқини.....	155
Х.Рахматиллаев, С.Сохибов	
Ўзбек халқи анъанавий дунёқараши тизимида турли ҳайвонлар билан боғлиқ тасаввурлар.....	158

УДК: 371+371.03+355.33

ПЕДАГОГИК МУЛОҚОТНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ФУНКЦИЯЛАРИ
ОСОБЕННОСТИ И ФУНКЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ
PARTICULAR FEATURES AND FUNCTIONS OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION

З.Бобоева, И.Пўлатов

Аннотация

Мақолада педагогик мулоқотнинг ўзига хос хусусиятлари ва функциялари ёритилган. Мулоқот ўқувчининг психологик ва ижтимоий ривожланишининг муҳим омилларидан бири эканлиги кўрсатиб ўтилган. Одамга йўналтирилган технологиялар, педагогик мулоқотнинг таъсири ва структураси таҳлил этиб чиқилган

Аннотация

Статья посвящена особенностям и функциям педагогической коммуникации. В ней утверждается, что общение является одним из важнейших факторов психологического и социального развития студента. Анализируются технологии, ориентированные на человека, влияние и структура педагогического общения.

Annotation

The article is devoted to the peculiar features and functions of pedagogical communication. Communication is one of the most important factors in the psychological and social development of the student. The person-oriented technologies, influence and the structure of the pedagogical communication have been analyzed.

Таянч сўз ва иборалар: педагогик таъсир, психологик луғат, мулоқот, бола шахси, жамоа, эмоционал, таълим олувчилар, ижтимоий психология, шахсни ўрганиш, фикрлаш, хатти-ҳаракат, тарбиявий жараён, тарбияланувчи, ижтимоий онг, ғоя.

Ключевые слова и выражения: педагогическое воздействие, психологической словарь, общение, личность ребёнка, команда, эмоциональный, получатели образования, социальная психология, изучение личности, мышление, действия, воспитательный процесс, воспитуемый, общественное сознание, идея

Keywords and expressions: pedagogical influence, psychological dictionary, communication, child identity, community, emotional, educators, social psychology, personality, thinking, action behavior, educational process, educated, social consciousness, ideas.

Шахсга йўналтирилган таълим технологиялари воситасида бўлажак ўқитувчиларда коммуникатив маданиятни шакллантиришда мулоқот муҳим ўрин эгаллайди. Психологик луғатларда мулоқот тушунчасига икки хил таъриф берилди: 1) мулоқот – ҳамкорликдаги фаолият эҳтиёжи билан тақозоланган алоқа ўрнатиш ва уни ривожлантириш жараёни; 2) мулоқот – белгилар тизими орқали субъектларнинг ўзаро таъсирлашуви.

Мулоқот – таълим олувчи психологик ва ижтимоий ривожининг муҳим омилларидан бири бўлиб, биргаликдаги фаолиятда умумий натижаларга эришиш, шахслараро муносабатларни йўлга қўйиш ва қўллаб-қувватлаш мақсадида икки ёки ундан ортиқ кишиларнинг ўзаро ҳаракати. Мулоқот мотивлари таълим олувчининг гасосий эҳтиёжлари билан тиғиз боғланган бўлиб, ана шу асосдан келиб чиқиб уларнинг уч муҳим категориясини ажратиш кўрсатиш мумкин: билиш, ишбилармонлик, шахсий.

Психологияда мулоқотни таҳлил қилишда унинг турли жиҳатларига эътибор қаратилади: “коммуникация” (ахборот

алмашув), “ижтимоий перцепция” (инсоннинг идрок этиши ва тушуниши), “интеракция” (биргаликдаги ҳаракат). Амалий мулоқот мазкур таркибий қисмларнинг йиғиндиси сифатида юзага чиқади. Педагогик жараёнда мулоқот фақат бир функция – ахборот бериш билан чегараланади. Бироқ мулоқотнинг барча таркибий қисмлари – ахборот алмашув ва вазифаларни амалга ошириш, ўзаро муносабатларни ташкил этиш, бола шахсини билиш ва унга таъсир кўрсатишдан фойдаланиш зарур.

Педагогик мулоқот деганда, педагог-ўқитувчилар жамоаси ўртасида ўзаро биргаликдаги ҳаракатнинг мазмунан ахборот айирбошладан, ўқув-тарбиявий таъсир кўрсатиш ва ўзаро ҳам жиҳатликни ташкил этишдан ахборот тизими, усуллари ва малакалари тушунилади. Педагог – ўқитувчилар ушбу жараённинг ташаббускори сифатида майдонга чиқади ва уни ташкил этади ҳамда унга бошчилик қилади.

З.Бобоева – ФарДУ тасвирий санъат ва мусиқа кафедраси ўқитувчиси.

И.Пўлатов – ФарДУ тасвирий санъат ва муҳандислик графикаси йўналиши 3-босқич талабаси.

А.Н.Леонтьев педагогик мулоқотнинг тарбиявий-дидактик аҳамиятини баҳолаётган экан, қуйидаги фикрларни билдиради: фаол педагогик мулоқот ўқитувчининг, умуман олганда, педагогик жамоанинг таълим-тарбия жараёнида ўқув фаолиятининг ижодий характери, бўлажак ўқитувчи шахсининг шаклланиши учун энг яхши шароит яратадиган, таълим-тарбияда мақбул бўлган эмоционал муҳитни таъминловчи, жумладан, руҳий-психологик тўсиқларнинг пайдо бўлишини олдини оладиган, таълим олувчилар жамоасида ижтимоий-психологик жараёнларни тўғри йўлга солиб, бошқаришни таъминлайдиган ва ўқув-тарбиявий жараёнда бўлажак ўқитувчининг ўз педагогик маҳоратидан оқилона фойдаланиши учун имкониятлар яратадиган муҳим воситадир [1,56].

Педагогик мулоқот педагогик жараён мантиғига мос келадиган динамик тавсифга эга. Педагогик мулоқотнинг тузилишида қуйидаги босқичлар алоҳида ажратиб кўрсатилади:

1. Моделлаштириш (башоратга доир) – педагогик вазифаларга мос ўзаро ҳаракатнинг коммуникатив тузилишини ўзига хос тарзда режалаштиришни амалга ошириш.

2. Бевосита мулоқотни ташкил этиш (коммуникатив ҳужум) – педагог ташаббускорликни ўз қўлига олади, гуруҳни тезлик билан ишга жалб этиш технологияси.

3. Мулоқотни бошқариш – қўлланиладиган таъсир кўрсатиш методларининг коммуникативлигини таъминлаш, тингловчиларнинг ташаббусини қўллаб-қувватлаш, тингловчиларнинг ташаббус кўрсатишини ташкил этиш, диалогик мулоқотни йўлга қўйиш, ўз мўлжалини реал шароит билан уйғун тарзда коррекциялаш.

4. Амалга оширилаётган педагогик мулоқот технологиясининг бориши ва натижаларини таҳлил этиш. Мазкур босқич кўпинча ўзининг мазмунига кўра мулоқотда қайта алоқа босқичи, деб номланади ҳамда коммуникатив вазифани ҳал этишнинг якуний босқичига мос келади.

Педагогик фаолиятда мулоқот таълим олувчиларга замон талаблари асосида таълим бериш вазифаларини ҳал қилиш воситаси, тарбиявий жараёнларни

ижтимоий-педагогик жиҳатдан таъминлаш тизими сифатида намоён бўлади.

Педагогик мулоқот ижтимоий-психологик жараён сифатида қуйидаги функциялар билан характерланади: шахсни ўрганиш (билиш), ахборот алмашиш ва фаолиятни ташкил этиш.

Мулоқотнинг ахборот алмашиш функцияси маънавий бойлик ва янгиликлар билан ўртоқлашиш жараёнини ривожлантириш учун ижобий иштиёқлар, ҳамкорликда ишлаш ва фикрлаш учун шароитлар яратишдан иборат.

Роллар алмашилиши ёрдамида мулоқот ўрнатиш эса уларда у ёки бу ижтимоий шаклланиб қолган хатти-ҳаракатни дастурлайди. Ўқитувчилар ўқув-тарбиявий жараёнда шахс-роль шаклидан фойдаланадилар: дарснинг айрим элементларини бажаришга таълим олувчиларни таклиф қиладилар. Бунда тингловчилар томонидан ўз шахси (мен)ни, ўз қадр-қимматини, муносиб баҳолаш ва келажакни тасаввур эта билиш учун интилишларини таъминлаш имконияти туғилади.

Мулоқотнинг энг муҳим функцияларидан бири – ҳамдард бўлиш. У, бошқа киши ҳиссиётларини тушуниш, бошқалар нуқтаи назарини маъқуллаш қобилиятини шакллантириш жараёнида амалга ошади ва жамоадаги муносабатларни меъёрга келтиради. Бунда таълим олувчиларга унинг истакларини тушуниш ва булар асосида таълим олувчиларга таъсир этиш зарурлигини англаш ўқитувчи учун жуда муҳимдир. Педагогик таъсир кўрсатиш ўқитувчининг муҳим коммуникатив қобилиятларидан бири бўлиб, аввало, ўқитувчининг ташқи қиёфасини ифодаловчи маданияти, муносабатга киришиши ва нутқ маданияти асосида ўқувчилар билан мунтазам тарбиявий фаолият олиб бориш жараёнида намоён бўлади.

Педагогик таъсир кўрсатиш - тарбияланувчида онгли интизом ва мустақил фикр юритиш кўникмаларини ҳосил қилдириш, тарбияни маълум бир мақсадга мувофиқ такомиллаштириш учун шахсга мунтазам ва тизимли таъсир кўрсатиш, жамиятнинг ижтимоий-тарихий тажрибаларига ёндашиб, шахсни ҳар

томонлама камол топтириш, унинг хулқ-атвори ва дунёқарашини такомиллаштириш, ёш авлодни муайян мақсад асосида тарбиялаш, ижтимоий онг ва хулқ-атвори халқимизнинг бой мафқуралари асосида шакллантиришга йўналтирилган фаолият жараёнидир. Педагогик таъсир кўрсатиш асосида тарбияланувчининг онги шаклланади, маънавий бойлиги ва ҳис-туйғулари ривожланади, унда ижтимоий ҳаёт учун зарур бўлган ижтимоий алоқаларни ташкил этишга хизмат қиладиган хулқий одатлар ҳосил бўлади.

Педагогик таъсир кўрсатиш билан жамиятнинг шахсга қўядиган ахлоқий талабларига мувофиқ келадиган хулқий малака ва одатлари ҳосил қилинади. Бунга эришиш учун ўқувчининг онги, ҳиссиёти ва иродасига таъсир этиб борилади. Агар буларнинг бирортаси эътибордан четда

қолса, ўқитувчининг таълим ва тарбиявий мақсадларга эришиши қийинлашади. Тарбия жараёнига ўқитувчи раҳбарлик қилади. У ўқувчилар фаолиятини белгилайди, уларнинг педагогик жараёнда иштирок этишлари учун шарт-шароитлар яратади.

Педагогик таъсир кўрсатиш мазмунида тарбия моҳияти ифодаланган бўлиб, унинг мазмуни мамлакатнинг ижтимоий мақсадларидан келиб чиқиб асосланади. Тарбия моҳияти турли даврларда ҳар хил ифодаланган бўлса ҳам, аммо йўналтирувчанлик хусусиятига кўра бир-бирига ўхшаш ғояларни ифодалайди. Зеро, ҳар бир халқнинг тараққий этиши, давлатларнинг қудратли бўлиши кўп жиҳатдан авлодлар тарбиясига боғлиқлиги қадимдан ўз исботини топган.

Адабиётлар:

1. Головки Е.А. Технология формирования коммуникативной компетентности молодых специалистов на этапе адаптации к педагогической деятельности. – Ставрополь, 2004.
2. Муслимов Н.А., Муталипова М.Ж., Абдуллаева Қ.М. Бўлажак ўқитувчиларнинг коммуникатив компетентлигини шакллантириш технологияси. Методик қўлланма. –Т., 2014.

(Тақризчи: Т.Эгамбердиева – педагогика фанлари доктори, профессор).